

Irvin D. Yalom

Problém
Spinoza

premedia

premedia

Mama a zmysel života

Hlavnými postavami šiestich príbehov sú ženy v nelahkých životných situáciách. Známy americký psychoterapeut v nich vychádza z vlastnej praxe, titulný príbeh hovorí o jeho vzťahu s matkou, nedopovedaných témach a smrti, ktorá všetko zmenila a prinútila ho o všetkom premýšľať nanovo a inak.

Všetko trvá krátko

V novej zbierke príbehov opisuje renomovaný psychiater Irvin D. Yalom zápas, ktorý podstupujú nielen jeho pacienti, ale aj on sám. Je to zápas s dvoma najväčšími výzvami ľudskej existencie: ako žiť zmysluplný život a ako sa vyrovnáť s jeho neodvratným koncom.

Lži na pohovke

Ernesta Lasha, mladého psychoanalytika zo San Franciscu, etická komisia jedného dňa poverí, aby vyšetril terapeutický postup slávneho staršieho kolegu. Ide o veľmi citlivý prípad: Seymoura Trottera obvinili zo sexuálneho pomeru s pacientkou, ktorá je od neho o štyridsať rokov mladšia.

Ako som sa stal sám sebou

Psychiater Irvin D. Yalom sa preslávil tým, ako sa dokázal ponoriť do životov iných. Vo svojej dlho očakávanej autobiografii sa zamerá na samého seba a vzťahy s ľuďmi, ktorí ho formovali ako človeka, ale aj ako odborníka a spisovateľa.

Keď Nietzsche plakal

Vo Viedni devätnásteho storočia sa odohráva dráma lásky, osudu a vôle na pozadí intelektuálnych prúdov, ktoré budú definovať celú éru.

Liečba Schopenhauerom

Philip bol pacient, ktorému renomovaný psychoanalytik Julius Hertzfeldt pred dávnymi rokmi nedokázal pomôcť a vyliečiť ho zo závislosti od sexu. Ich životné cesty sa opäť pretnú v čase, keď je Julius náhle konfrontovaný s vlastnou smrteľnosťou a ochorením, ktorému čelí, ho prinúti klásť si otázky o význame svojho života.

Problém Spinoza

V knihe, ktorá je zavŕšením autorovej filozofickej trilógie, sa prelínajú osudy mladého talentovaného holandského filozofa zo 17. storočia, Žida Barucha Spinozu a ideológa nacistickej NSDAP Alfreda Rosenberga – ten nemôže pochopiť, že pre „velikána germánskej rasy“ Goetheho bol Spinoza vzorom a čítal ho každý deň.

Otázka života a smrti

Spoločná kniha renomovaného psychiatra a jeho manželky Marilyn Yalomovej, ktorú napísal po tom, čo jej diagnostikovali smrteľné ochorenie. Manželia sa v nej zamýšľajú nad intimitou, láskou a žiaľom – a nad tým, ako žiť bez toho, aby sme čo i len deň ľutovali.

(vychádza v novembri 2021)

Irvin D. Yalom

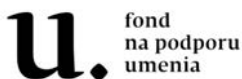
Problém
Spinoza

Z angličtiny preložil

Vladislav Gális

premedia

Preklad tejto knihy podporil z verejných zdrojov
formou štipendia Fond na podporu umenia

Irvin D. Yalom: Problém Spinoza

Prvé vydanie

Z anglického originálu *The Spinoza Problem* preložil Vladislav Gális.
Vyšlo vo vydavateľstve Premedia ako jeho 253. publikácia, Bratislava 2021
www.premedia.sk, info@premedia.sk

Jazyková redakcia Tomáš Mrva, zodpovedný redaktor Ján Gregor,
zalomenie textu Izabela Koska, obálka František Hříbal, tlač FINIDR,
Český Těšín

Copyright © 2012 by Irvin D. Yalom

Translation rights arranged by Sandra Dijkstra Literary Agency

All Rights Reserved.

Translation © Vladislav Gális, 2021

Copyright © Vydavateľstvo Premedia, 2021

ISBN 978-80-8159-952-1

Venujem Marilyn

OBSAH

Prológ	9
Amsterdam – apríl 1656	14
Reval, Estónsko – 3. máj 1910	19
Amsterdam – 1656	27
Estónsko – 10. máj 1910	36
Amsterdam – 1656	43
Estónsko – 1910	49
Amsterdam – 1656	58
Reval, Estónsko – 1917 – 1918	67
Amsterdam – 1656	73
Reval, Estónsko – november 1918	83
Amsterdam – 1656	92
Estónsko – 1918	103
Amsterdam – 1656	112
Mníchov – 1918 – 1919	123
Amsterdam – júl 1656	128
Mníchov – 1919	141
Amsterdam – 1656	147
Mníchov – 1919	156
Amsterdam – 27. júl 1656	166
Mníchov – marec 1922	171
Amsterdam – 27. júl 1656	183

Berlín – 1922	191
Amsterdam – 27. júl 1656	203
Berlín – 1922	215
Amsterdam – 1658	224
Berlín – 26. marec 1923	240
Rijnsburg – 1662	252
Friedrichova ordinácia, Olivaer Platz 3, Berlín – 1925	261
Rijnsburg a Amsterdam – 1662	275
Berlín – 1936	290
Voorburg – december 1666	313
Berlín, Holandsko – 1939 – 1945	326
Voorburg – december 1666	339
Epilóg	351
Fakt alebo fikcia? Ako to bolo naozaj	363
Podakovanie	367
Poznámka prekladateľa	368

PROLÓG

Spinoza ma zaujíma veľmi dlho a už niekoľko rokov som chcel napísať o tomto odvážnom mysliteľovi zo sedemnásteho storočia, osamelom človeku bez rodiny a bez komunity, autorovi kníh, ktoré skutočne zmenili svet. Predvídal sekularizáciu, liberálny demokratický štát aj vznik prírodných vied a vydláždil cestu osvietenstvu. Vždy ma fascinovalo, možno vzhľadom na moje vlastné obrazoborecké sklony, že ho v dvadsiatich štyroch rokoch exkomunikovali Židia a do konca života ho cenzurovali kresťania. A túto zvláštnu spriaznenosť so Spinozom posilnilo poznanie, že Einstein, jeden z mojich prvých hrdinov, bol spinozovec. Keď Einstein hovoril o Bohu, hovoril o Spinozovom Bohu – o Bohu, ktorý sa úplne rovná prírode, o Bohu, ktorý obsahuje celú substanciu, a o Bohu, „ktorý nehrá s vesmírom kocky“, čím sa myslí, že všetko, čo sa deje, sa bez výnimky riadi usporiadanými prírodnými zákonmi.

Zároveň som presvedčený, že aj Spinoza, tak ako Nietzsche a Schopenhauer, ktorých životy a filozofia tvoria základ mojich dvoch predchádzajúcich románov, je autorom mnohých myšlienok, ktoré majú mimoriadny význam pre psychiatriu a psychotherapiu – napríklad, že idey, myšlienky a pocity sú výsledkom predchádzajúcich zážitkov, že vášne možno skúmať nezaujato, že porozumenie vedie k transcencii –, a túžil som vzdať poctu jeho prínosu prostredníctvom románu ideí.

Lenže ako napísať román o človeku, ktorý viedol taký hĺbavý život, poznačený len minimom výrazných vonkajších udalostí? Spinoza

Problém Spinoza

bol neobyčajne utiahnutý a v diele jeho osobnosť nevidieť. Nemal som nijaký materiál, aký väčšinou sám vedie k rozprávaniu – žiadne rodinné drámy, ľúbostné zápletky, žiarlivosť, zaujímavé anekdoty, spory, roztržky alebo zmierenia. Udržiaval rozsiahlu korešpondenciu, ale kolegovia po jeho smrti dodržali jeho pokyny a odstránili z jeho listov takmer všetky osobné poznámky. V jeho živote skutočne takmer nefigurovala vonkajšia dráma: väčšina učencov považovala Spinozu za pokojnú, jemnú dušu – niektorí jeho život prirovnávali k životu kresťanských svätcov, iní dokonca k životu Ježiša.

Rozhodol som sa teda napísať román o jeho *vnútornom* živote. Tam by sa pri rozprávaní Spinozovho príbehu dala využiť moja osobná skúsenosť. Napokon, bol to človek, iste teda musel zápasiť s rovnakými ľudskými konfliktmi, aké trápia mňa aj mnohých pacientov, s ktorými desaťročia pracujem. Určite silno emocionálne prežíval, keď ho ako dvadsaťštyriročného exkomunikovala židovská komunita v Amsterdame – bolo to neodvolateľné nariadenie, že každý Žid vrátane jeho vlastnej rodiny sa mu musí naveky vyhýbať. Nijaký Žid s ním už neprehovoril, neuzatvoril s ním obchod, nečítal jeho slová a nepriblížil sa k nemu na menej ako štyri lakte. A, samozrejme, nikto nežije bez vnútorného sveta fantázií, snov, vášní a túžby po láske. Asi štvrtina Spinozovho hlavného diela *Etika* je venovaná prekonávaniu otroctva vášní. Ako psychiater som bol presvedčený, že by o tom nemohol písať, keby nebol zažil vedomý zápas s vlastnými vášňami.

A predsa som tápal, stále som nevedel nájsť príbeh, aký si román vyžaduje – až napokon všetko zmenila návšteva Holandska pred piatimi rokmi. Prišiel som tam prednášať a v rámci odmeny som si vyžiadal „Spinozov deň“. Prezident holandskej Spinozovej spoločnosti a významný spinozovský filozof súhlasili, že ho so mnou strávia a povodia ma po všetkých miestach spojených so Spinozovým životom. Uvidel som jeho bydlisko, miesto jeho posledného odpočinku a ako hlavnú atrakciu Spinozovo múzeum v Rijnsburgu. Tam ma niečo osvietilo.

Do Spinozovho múzea v Rijnsburgu, čo je zhruba štyridsaťpäť minút cesty autom z Amsterdamu, som vošiel s veľkými očakáva-

niami... čoho? Možno stretnutia so Spinozovým duchom. Možno príbehu. Tak či onak som bol po vstupe do múzea hlboko sklamaný. Pochyboval som, že toto malé skromné múzeum ma dokáže k Spinozovi priblížiť. Jedinými aspoň trochu osobnými exponátmi bolo 159 zväzkov zo Spinozovej osobnej knižnice a okamžite som sa k nim vrhol. Moji sprievodcovia mi k nim povolili prístup, a tak som bral do rúk jednu knihu zo sedemnásteho storočia za druhou, ovoniaval som ich a ohmatával, celý nadšený, že sa dotýkam predmetov, ktoré kedysi držali Spinozove ruky.

Zo zasnenia ma však čoskoro vytrhol hlas môjho sprievodcu: „Samozrejme, pán doktor, Spinozov majetok – posteľ, oblečenie, topánky, perá a knihy – po jeho smrti rozpredali na dražbe, aby bolo z čoho pokryť náklady na pohreb. Knihy sa predali a roztratilí kade-tade, dražobník, našťastie, urobil pred aukciou podrobný zoznam týchto zväzkov a po vyše dvesto rokoch istý židovský filantrop zhromaždil väčšinu rovnakých titulov – išlo o rovnaké vydania z tých istých rokov a miest. Preto dnes túto zbierku nazývame Spinozova knižnica, ale v skutočnosti je to jej replika. Jeho prsty sa týchto kníh nikdy nedotkli.“

Odvrátil som sa od knižnice, pozrel som na Spinozov portrét na stene a ihneď som pocítil, akoby som sa topil v tých veľkých smutných oválnych očiach s ťažkými viečkami. Bol to takmer mystický zážitok – čo je u mňa vzácnosť. Vzápätí však môj sprievodca povedal: „Možno to neviete, ale Spinoza takto v skutočnosti nevyzeral. Obraz je v podstate dielom maliarovej predstavivosti, vychádza z pár riadkov zachovaných písomných opisov. Ak aj za Spinozovho života vznikli nejaké jeho portréty, žiadny sa nezachoval.“

Možno je to príbeh o absolútnej nepolapiteľnosti, uvažoval som.

Keď som si v druhej miestnosti prezeral brusičský prístroj – v popise sa uvádzalo, že nepatrí Spinozovi, bol to len podobný prístroj, aký používal Spinoza –, začul som, ako jeden z mojich sprievodcov v knižnici spomína nacistov.

Vrátil som sa do knižnice. „Čože? Tu boli nacisti? V tomto múzeu?“

„Áno, niekoľko mesiacov po obsadení Holandska sem prišli vojaci ERR v limuzínach a všetko ulúpili – knihy, bustu, Spino-

Problém Spinoza

zov portrét, všetko. Odviezli to preč, potom múzeum uzavreli a vyvlastnili.“

„ERR? Čo je to za skratka?“

„Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg. Jednotka ríšskeho splnomocnenca Rosenberga – čiže Alfreda Rosenberga, hlavného nacistického antisemitského ideológa. Mal na starosti drancovanie majetku pre tretiu ríšu a ERR pod Rosenbergovým velením vyplienila celú Európu – najprv židovský majetok a neskôr, počas vojny, všetko, čo malo nejakú cenu.“

„Takže tieto knihy sú až z tretej ruky?“ spýtal som sa. „Chcete povedať, že znovu bolo treba kúpiť knihy a rekonštruovať knižnicu?“

„Nie, tie knihy akoby zázrakom prečkali vojnu a po nej sa sem vrátili – s výnimkou pár stratených zväzkov.“

„Úžasné!“ *Tak to už je príbeh*, pomyslel som si. „Ale prečo sa vlastne Rosenberg naťahoval s týmito knihami? Viem, že majú istú cenu, keďže sú zo sedemnásteho storočia a niektoré aj staršie, ale prečo nacisti jednoducho nenapochodovali do amsterdamského Rijksmusea a nezobrali radšej jeden Rembrandtov obraz, ktorý má päťdesiatkrát vyššiu cenu ako celá táto zbierka?“

„O to im nešlo. Peniaze s tým nemali nič spoločné. ERR sa z nejakého záhadného dôvodu zaujímala práve o Spinozu. Rosenbergov dôstojník, ktorý sa priamo zúčastnil na rabovaní knižnice, napísal do úradnej správy veľavravnú vetu: ‚Knižnica obsahuje cenné historické diela, ktoré sú veľmi dôležité pre skúmanie problému Spinoza.‘ Ak chcete, tú správu si môžete pozrieť na internete – nachádza sa medzi oficiálnymi norimberskými dokumentmi.“

Ohromilo ma to. „Skúmanie problému Spinoza? Nechápem. Čo to znamená? Aký mali nacisti problém so Spinozom?“

Moji sprievodcovia svorne ako dvojica mímov zvesili plecía a bezradne obrátili dlane nahor.

Vypytoval som sa ďalej: „Chcete povedať, že problém Spinoza bol dôvodom, prečo tieto knihy zachránili a nespálili ich, ako sa to dialo inde v Európe?“

Obaja prikývli.

„A kde bola táto knižnica počas vojny?“

„To nik nevie. Knihy jednoducho na päť rokov zmizli a znovu sa objavili v roku 1946 v jednej nemeckej soľnej bani.“

„V soľnej bani? Úžasné!“ Vzal som do ruky jednu z kníh – vý-
tlačok *Iliady* zo šestnásteho storočia – a pohladkal som ju. „Takže
aj táto kniha má svoj príbeh.“

Sprievodcovia ma potom previedli po zostávajúcej časti domu. Bol som tam v ideálnom čase – druhú polovicu budovy videlo málo návštevníkov, lebo celé stáročia tam bývala jedna robotnícka rodina. Posledný člen rodiny však nedávno zomrel a Spinozova spoločnosť túto časť rýchlo kúpila a práve začínala rekonštrukčné práce, aby ju mohla priradiť k múzeu. Túlal som sa teda pomedzi stavebný odpad v skromnej kuchyni a obývačke, potom som vyšiel po úzkych schodoch do malej nenápadnej spálne. Rýchlo som si tú prostú miestnosť prezrel a už som schádzal po schodoch, keď som si odrazu všimol priehľbinu s rozmermi zhruba pol štvorcového metra.

„Čo je to?“

Starý správca vystúpil o pár schodov vyššie, pozrel sa a povedal mi, že sú to dvierka do maličkého podkrovného priestoru, kde sa počas celej vojny skrývali pred nacistami dve Židovky, staršia matka s dcérou. „Nosili sme im jedlo a dobre sme sa o ne starali.“

Vonku zúrila búrka! Štyroch z piatich holandských Židov nacisti vyvraždili. A predsa v Spinozovom dome počas celej vojny ľudia ukrývali a chránili dve Židovky. A dolnú časť medzitým vyraboval, zapečatil a maličké Spinozovo múzeum vyvlastnil dôstojník Rosenbergovej jednotky, ktorý bol zjavne presvedčený, že táto knižnica by mohla nacistom vyriešiť ich „problém Spinoza“. Lenže prečo mali problém so Spinozom? Položil som si otázku, či aj tento nacista, Alfred Rosenberg, svojím spôsobom a z vlastných pohnútok hľadal Spinozu. Vošiel som do múzea s jednou záhadou a odchádzal som s dvomi.

Krátko nato som začal písať.

PRVÁ KAPITOLA

AMSTERDAM – APRÍL 1656

O d hladiny kanála Zwanenburgwal sa odrážajú posledné slnečné lúče a Amsterdam sa ukladá na odpočinok. Farbiari zbierajú purpurové a karmínové látky, ktoré schli na kamenných brehoch pri vode. Kupci zhŕňajú markízy a zatvárajú okenice na stánkoch. Zopár robotníkov sa vlečie domov; zastavia sa na malé občerstvenie pri stánkoch s haringami, zapijú ho holandským džinom a pokračujú v ceste. Amsterdam sa pohybuje pomaly: mesto trúchli, ešte stále sa zotavuje z moru, ktorý len pred niekoľkými mesiacmi zabil každého deviateho človeka.

Niekoľko metrov od kanála v dome číslo 4 na ulici Breestraat finančne zruinovaný a mierne pripitý Rembrandt van Rijn urobí posledné ťahy štetcom na obraze *Jakub žehná Jozefových synov*, podpíše sa do pravého dolného rohu, hodí paletu na dlážku, zvrtnie sa a zide po úzkom kľukatom schodisku. Tento dom, ktorý sa o tri storočia neskôr stane jeho múzeom a pamätníkom, je dnes svedkom jeho hanby. Hmýria sa v ňom záujemcovia, ktorí očakávajú dražbu celého maliarovho majetku. Rembrandt namosúrene odtisne zvedavcov na schodoch, vyjde pred dvere, nadýchne sa slaného vzduchu a tackavým krokom zamieri k hostincu na rohu.

V Delfte, sedemdesiat kilometrov južne od Amsterdamu, je iný maliar práve na vzostupe. Dvadsaťpäťročný Johannes Vermeer sa poslednýkrát zadíva na svoj nový obraz *Kupliarka*. Poobzerá

si ho sprava doľava. Najprv prostytutka v krásnom žltom kabátiku. Dobré. Dobré. Žltá žiari ako vyleštený slnečný jas. Potom postavy, ktoré ju obklopujú. Vynikajúce – každá z nich by mohla zísť z plátna a pustiť sa do rozhovoru. Vermeer sa zohne bližšie, aby zachytil malé, ale prenikavé oči uškŕňajúceho sa mládenca so šviháckym klobúkom. Kývne na pozdrav svojmu miniatúrnemu autoportrétu. S veľkou spokojnosťou sa ozdobne podpíše do pravého dolného rohu.

V Amsterdame na adrese Breestraat číslo 57, len dva bloky od príprav na dražbu v Rembrandtovom dome, sa dvadsaťtriročný kupec (narodený o pár dní skôr ako Vermeer, ktorého bude obdivovať, ale nikdy sa s ním nestretne) chystá zatvoriť koloniálny obchod. Na predavača pôsobí akosi príliš jemne a úhľadne. Má dokonalé črty, bezchybnú olivovú pleť, veľké a vnímavé tmavé oči.

Dlho sa obzerá: mnohé police sú prázdne rovnako ako jeho vrecká. Poslednej zásielky z Bahie sa zmocnili piráti a v obchode chýba káva, cukor a kakao. Spinozovská rodina celú generáciu riadila prosperujúcu dovozno-vývoznú spoločnosť, ale bratom Spinozovcom – Gabrielovi a Bentovi – z nej zostala už len táto maloobchodná predajňa. Bento Spinoza vdýchne prašný vzduch a resignovane v ňom rozpozná zápach potkanieho trusu, ktorý sa mieša s vôňou sušených fig, hrozienok, kandizovaného zázvoru, mandlí, cíceru a výparov z trpkého španielskeho vína. Vyjde von a pustí sa do každodenného zápasu s hrdzavou zámkou na dverách obchodu. Zo zamyslenia ho vytrhne neznámy hlas hovoriaci spisovnou portugalcínou.

„Vy ste Bento Spinoza?“

Spinoza sa obráti a uvidí dvoch cudzincov, unavených mládenčov, ktorí zrejme pricestovali zďaleka. Jeden je vysoký, má mohutnú hlavu, ktorá mu prevísa dopredu, ako keby ju nevládal udržať vzpriamenú. Odev má kvalitný, ale ušpinený a pokrčený. Druhý, oblečený v otrhaných sedliackych šatách, stojí za svojím spoločníkom. Má dlhé zlepené vlasy, tmavé oči, ostrú bradu a výrazný nos. Stojí strnulo. Pohybujú sa mu len oči, skáču sem a tam ako vystrašené žubrienky.

Problém Spinoza

Spinoza opatrne prikývne.

„Som Jacob Mendoza,“ predstaví sa vyšší z dvojice. „Musíme sa s vami stretnúť. Musíme sa s vami porozprávať. Toto je môj bratranec Franco Benitez, ktorého som priviedol z Portugalska. Môj bratranec,“ Jacob stisne Francovi plece, „prežíva krízu.“

„Áno,“ odvetí Spinoza. „A ďalej?“

„Hlbokú krízu.“

„Áno. A prečo ste ma vyhľadali?“

„Dopočuli sme sa, že nám azda viete pomôcť. Možno ako jediný.“

„Pomôcť?“

„Franco stratil vieru. O všetkom pochybuje. O všetkých náboženských obradoch. O modlitbe. Dokonca aj o prítomnosti Boha. Stále sa bojí. Nespáva. Rozpráva o tom, že si siahne na život.“

„A kto vás tak oklamal, že vás poslal sem? Som len kupec, ktorý vlastní malý obchod. Ako vidíte, ani nie veľmi ziskový.“ Spinoza ukáže na zaprášené okná, cez ktoré vidieť poloprázdne police. „Naším duchovným učiteľom je rabín Mortera. Musíte ísť za ním.“

„Včera sme pricestovali a dnes ráno sme presne toto mali v pláne. Ale vzdialený bratranec, u ktorého bývame, nás od toho odhovoril. Franco potrebuje pomocníka, nie sudcu,“ povedal. Porozprával nám, že rabín Mortera je k pochybujúcim prísny, vraj podľa neho všetkých Židov v Portugalsku, ktorí prestúpili na kresťanstvo, čaká večné zatratenie, dokonca aj keď si museli vybrať medzi konvertovaním a smrťou. „Po stretnutí s rabínom Morterom,“ povedal, „sa bude Franco cítiť ešte horšie. Chodte za Bentom Spinozom. V takýchto záležitostiach je veľmi múdry.“

„Čo sú to za reči? Ja som len kupec...“

„On tvrdí, že keby ste sa po smrti vášho otca a staršieho brata nemuseli venovať obchodu, stali by ste sa ďalším veľkým amsterdamským rabínom.“

„Už musím ísť. Mám dohodnuté stretnutie.“

„Idete na sabatové bohoslužby v synagóge? Áno? Aj my. Beriem tam Franca, lebo sa musí vrátiť k svojej viere. Môžeme ísť s vami?“

„Nie, idem na iný typ stretnutia.“

„Aký iný typ?“ spýta sa Jacob, no hneď sa zarazí. „Prepáčte. Nič

ma do toho nie je. Mohli by sme sa stretnúť zajtra? Boli by ste ochotný pomôcť nám počas sabatu? Je to dovolené, keďže je to micva. Potrebujeme vás. Môj bratranec je v ohrození.“

„Zvláštne.“ Spinoza pokrúti hlavou. „Takúto žiadosť som ešte nikdy nepočul. Mrzí ma to, ale uviedli vás do omylu. Nemôžem vám nič ponúknuť.“

Franco, ktorý doteraz hľadel do zeme, kým Jacob rozprával, teraz zdvihne oči a prvýkrát sa ozve: „Nežiadam veľa, len prehovoriť s vami niekoľko slov. Odmietnete svojho bližšieho Žida? Je to vaša povinnosť voči pocestnému. Musel som ujsť z Portugalska rovnako ako váš otec a vaša rodina, aby som sa zachránil pred inkvizíciou.“

„Ale čo ja môžem...“

„Môjho otca pred rokom upálili na hranici. Čím sa previnil? V zemi za jeho domom našli zakopané stránky z Tóry. Krátko nato zavraždili aj otcovho brata, Jacobovho otca. Mám jednu otázku. Zamyslíte sa nad týmto svetom, kde syn cíti zápach horiaceho mäsa svojho otca. Kde je Boh, ktorý stvoril takýto svet? Prečo dovolí takéto veci? Čudujete sa, že sa na to pýtam?“ Franco sa na chvíľu hlboko zahľadí Spinozovi do očí, potom pokračuje. „Hádam sa so mnou neodmietne porozprávať človek, ktorého meno znie ‚blahoslavený‘ – Bento po portugalsky a Baruch po hebrejsky?“

Spinoza vážne prikývne. „Porozprávam sa s vami, Franco. Zajtra napoludnie?“

„V synagóge?“ spýta sa Franco.

„Tam nie. Príďte za mnou do obchodu. Bude otvorený.“

„Obchod? Otvorený?“ preruší ich Jacob. „Počas sabatu?“

„Môj mladší brat Gabriel zastupuje spinozovskú rodinu v synagóge.“

„Ale vo svätej Tóre,“ trvá na svojom Jacob a nevšíma si, že ho Franco ťahá za rukáv, „sa píše, že Boh si neželá, aby sme počas sabatu pracovali, lebo musíme tento svätý deň stráviť modlitbami k Najvyššiemu a konať dobré skutky.“

Spinoza sa obráti a prehovorí jemne ako učiteľ k mladému študentovi: „Povedzte mi, Jacob, veríte, že Boh je všemocný?“

Jacob prikývne.

Problém Spinoza

„Že Boh je dokonalý? Úplný sám v sebe?“

Jacob znovu prisvedčí.

„Potom určite súhlasíte, že dokonalá a úplná bytosť zo svojej podstaty nemá nijaké potreby, nič jej nechýba, nič nechce, po ničom netúži. Je to tak?“

Jacob sa zamyslí, zaváha, potom opatrne prikývne. Spinoza si všimne náznak úsmevu na Francových perách.

„V tom prípade,“ pokračuje Spinoza, „tvrdím, že Boh netúži po tom, aby sme ho oslavovali, ani neurčuje, ako a či vôbec by sme ho mali uctievať. Dovoľte mi teda, Jacob, aby som Boha miloval po svojom.“

Franco vytreští oči. Obráti sa k Jacobovi, ako keby chcel povedať: „Vidíš, vidíš? Toto je človek, akého hľadám.“

DRUHÁ KAPITOLA

REVAL, ESTÓNSKO – 3. MÁJ 1910

Čas: 16.00

Miesto: Lavička na hlavnej chodbe pred kanceláriou riaditeľa Epsteinina v Petri-Realschule

Na lavičke sa ošíva šestnásťročný Alfred Rosenberg, ktorý si nie je istý, prečo ho predvolali do riaditeľne. Alfred má šlachovité telo, sivomodré oči, symetrickú germánsku tvár – cez čelo mu v akurátnom uhle visí prameň gaštanových vlasov. Pod očami nemá tmavé kruhy – tie pribudnú až neskôr. Bradu drží vztýčenú. Tvári sa vzdorovito, ale zatínanie a uvoľňovanie pästí naznačuje nervozitu.

Vyzerá ako všetci a zároveň ako nikto. Je už takmer mužom a má celý život pred sebou. O osem rokov odíde z Revalu do Mníchova a stane sa aktívnym antibolševickým a anstisemitským novinárom. O deväť rokov si na stretnutí Nemeckej robotníckej strany vypočuje burcujúci prejav novej nádeje, veterána prvej svetovej vojny Adolfa Hitlera, a krátko po Hitlerovi vstúpi do strany. O dvadsať rokov Alfred položí pero a víťazoslávne sa usmeje, lebo práve dopísal poslednú stranu knihy *Mýtus 20. storočia*. Stane sa z nej bestseller, z ktorého sa predá milión výtlačkov, vybuduje značnú časť ideologického základu nacistickej strany a zdôvodní potrebu vyhubenia európskych Židov. O tridsať rokov jeho muži vtrhnú do malého holandského múzea v Rijnsburgu a skonfiškujú Spinozovu